

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Мр Наташа Половина
АУТОБИОГРАФСКИ ФРАГМЕНТИ У СРПСКИМ СПИСИМА XIV ВЕКА

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовео комисију 13. 06. 2014, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду
2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: Др Светлана Томин, редован професор за научну област Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности (предмет: Средњовековна књижевност), у звање редовног професора изабрана 28. марта 2013, Филозофски факултет у Новом Саду (ментор и писац реферата); Др Јасмина Грковић-Мејдор, редован професор за научну област Српски језик и лингвистика, (предмети: Старословенски језик и Упоредна граматика словенских језика), у звање редовног професора изабрана 3. јула 2000, Филозофски факултет у Новом Саду (председник комисије); Др Томислав Јовановић, редован професор за научну област Српска књижевност (предмет Средњовековна књижевност), у звање редовног професора изабран 23. фебруара 2005, Филолошки факултет у Београду (члан комисије).
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
1. Име, име једног родитеља, презиме: Наташа (Мирослав) Половина
2. Датум рођења, општина, република: 3. август 1980, Нови Сад, Република Србија
3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 21. март 2008, Филозофски факултет у Новом Саду – <i>Топос путовања у српским биографијама XIII века (Доментијан и Теодосије)</i>
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Наука о књижевности
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: АУТОБИОГРАФСКИ ФРАГМЕНТИ У СРПСКИМ СПИСИМА XIV ВЕКА

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикана и сл.

Дисертација мр Наташе Половине има укупно 418 страна. Сачињавају је *Апстракт* (стр. 2–7); 1. *Увод* (стр. 8–49); 2. *Аутобиографски фрагменти у повељама* (стр. 50–305); 3. *Аутобиографски фрагменти у посланицама* (стр. 306–330); 4. *Аутобиографски фрагменти у записима* (стр. 331–332); 5. *Аутобиографски фрагменти у житијима* (стр. 363–372); 6. *Дела монахиње Јефимије* (стр. 373–387); 7. *Закључак* (стр. 388–397) и *Библиографија* (стр. 398–418).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У Уводу докторске дисертације мр Наташа Половина излаже комплексан и у нашој науци готово непроучен проблем аутобиографије и аутобиографског текста. Као књижевна врста аутобиографија има дугу традицију – од најстаријих, са израженом васпитном улогом (*Исповести* Светог Августина), до пустоловних елемената, додатих у ренесанси и филозофских трактата, којима је богат осамнаести век. У Византији тринаестог века научник Никифор Влемид написао је две аутобиографије, а цариградски патријарх Григорије Кипранин једну. Руски кнез Владимир Мономах (око 1117.) своје *Поученије* завршио је аутобиографском исповешћу. Прву праву аутобиографију у руској књижевности написао је у седамнаестом веку протопоп Авакум.

У медијевистичкој литератури углавном се понавља став да аутобиографија као посебан књижевни жанр није негована у српском средњем веку. Тако се десило да је до сада остао неиспитан велики број аутобиографских изјава, који постоји у различитим средњовековним текстовима, у првом реду у наративној прози. Када је реч о поезији, сасвим супротно од савремене књижевности, која у поезији отвара највише простора за лични исказ, средњовековна химнографија даје најмање могућности за изражавање личног, индивидуалног осећања. Обимност грађе наметнула је изабарање извесног временског оквира, узорка за посматрање, на којем би се најделотворније показало присуство аутобиографског. Четрнаести век одабран је због превредне, а недовољно истражене Душанове *Речи уз Законик* (1349), као праве аутобиографије, писане у првом лицу јединине.

Теоријски оквир приступа сегменту аутобиографског мр Наташа Половина изложила је у одељцима: *Средњовековни писац и његов однос према ауторству; Ка одређењу аутобиографије и аутобиографског у средњовековној књижевности; Идентитет, индивидуалност, истинитост; „Аутобиографија“ и аутобиографско казивање у византијској књижевности; „Аутобиографија“ и аутобиографски искази у српској средњовековној књижевности*. Указала је да изучавању аутобиографске књижевности мора претходити релативизација појмова који су истакнути као кључни у савременим теоријама аутобиографије: истина, идентитет, индивидуалност.

Друго поглавље *Аутобиографски фрагменти у повељама* посвећено је анализи повеља краља Милутина, краља Стефана Дечанског, краља и цара Стефана Душана, цара Уроша и кнеза Лазара. У обзир су узете и повеље обласних господара, црквених великодостојника и монаха. Повеље доносе највише аутобиографских података, будући да у аренги, свом првом и најобимнијем делу, садрже изјаве издавача, најчешће владара. Иако је тешко препознати интимну димензију личности владара у повељама, које истичу владарску „персону“ тј. личност владара представљену кроз његову улогу у друштву, поистовећену с државом којом влада (формуле „краљевство ми“ и „царство ми“), могућно је уочити да индивидуалност владара долази до изражаја у његовом односу према ономе што је задато – према моделима и обрасцима у које треба да уклопи причу о свом животу. Мр Наташа Половина истиче да су готово све аренге у повељама краља Милутина оригиналне и да им припада важно место у традицији аутобиографских текстова. У повељама цара Душана долази до изражаја његово лично, индивидуално представљање властитога живота, а упадљиве су разлике између његових краљевских и царских повеља. Повеље кнеза Лазара откривају да је он себе видео пре свега као ктитора, па тек потом као владара. Посебну пажњу кандидаткиња је посветила Душановој *Речи уз Законик*, која представља најпотпунији, најцеловитији осврт једног средњовековног аутора на догађаје из свог живота.

У трећем поглављу под насловом *Аутобиографски фрагменти у посланицама* кандидаткиња најпре поставља питање односа између тзв. личних писама и књижевних посланица (епистола) у ужем смислу. Док прву врсту посланице одликују интимни садржаји, књижевне епистоле почивају на строгом формулару, устаљеном кругу мотива, идеја и фраза, због чега су често типизирани. У трагању за аутобиографским

фрагментима у средњовековним посланицама најважније је, међутим, управо присуство личних садржаја, непосредних информација о пошиљаоцу посланице. Интерпретирајући Епистолије кир-Силуанове мр Наташа Половина покушала је да докучи да ли су ова писма „само“ фикција, или се у њима може разазнати некаква стварна историјска подлога која омогућава да се (иначе уобичајени и епистоларним обрасцем предвиђени) искази у првом лицу једине читају као аутобиографски. Поред тога, разматрајући приватан карактер средњовековне посланице, кандидаткиња упућује на значај адресата, те на могућност да управо тип адресата утиче на садржај посланице и присуство аутобиографских елемената у њој.

Четврто поглавље *Аутобиографски фрагменти у записима и натписима* бави се делима која заслужују посебну пажњу са становишта присуства аутобиографског: запис архиепископа Никодима на *Јерусалимском типуку* из 1319, запис Рајчина Судића (око 1360.) и запис монаха Исаије из 1371. године. Према мишљењу мр Наташе Половине, неки од уметнички највреднијих средњовековних натписа потичу управо из четрнаестог века, попут *Ктиторског натписа краља Милутина* у Саборној цркви манастира Хиландара 1321, *Ктиторског натписа Драгослава и Беле Тутић* из 1332. и *Ктиторског натпис краља Стефана Дечанског* уз фреску. Аутобиографски карактер средњовековних записа и натписа неспоран је, али се, по мишљењу мр Наташе Половине, аутобиографски слој ових текстова не може интерпретирати ван контекста, односно, без увида у везу одређеног записа са главним текстом, текстом уз који је запис настао. Управо од карактера и функције главног текста зависиће функција аутобиографских фрагмената у записима који се налазе на маргинама тог главног текста.

Пето поглавље, *Аутобиографски фрагменти у житијима*, анализира однос између аутобиографије и хагиографије, уз осврт на неколике примере из старе српске књижевности (нпр. Савино *Житије Светог Симеона*, *Житије Светог Симеона* Стефана Првовенчаног и сл.). Испоставило се да житије као жанр пружа бројне могућности за варирање аутобиографског дискурса, што мр Наташа Половина показује на примеру житија архиепископа Данила Другог, сабрана у тзв. *Данилов зборник*. Иако је у науци одавно прихваћено мишљење да је позиција приповедача у *Даниловом зборнику* другачија него у дотадашњој традицији српске хагиографске књижевности, кандидаткиња је успела да покаже како се могућности аутобиографског приповедања у житијима Данила Другог не очитују само у историографском принципу, нити само у потреби да се истакне веродостојност казивања, већ често и у намери да се, барем делимично, осветли властити животни пут.

У шестом поглављу, чији је наслов *Дела монахиње Јефимије*, мр Наташа Половина бави се аутобиографским фрагментима у књижевним саставима прве српске књижевнице. Већ самим насловом овог одељка сугерисана је жанровска неодређеност Јефимијиних дела, односно, спектар жанровских нијанси који није промакао бројним изучаваоцима српске средњовековне књижевности. Ипак, личан, интиман тон јесте заједничка карактеристика Јефимијиних састава. Управо захваљујући тој префињеној осећајности и дубоко личном тону, Јефимијина *Туга за јединчетом* превазилази књижевне конвенције оног времена и упућује на сву комплексност аутобиографског исказа у средњем веку. С друге стране, *Туга за јединчетом*, сматра мр Наташа Половина, испоставља се као један од ретких аутобиографских текстова српске средњовековне књижевности који би се могао сврстати у тзв. „конфесионални аутобиографски тип“, тј. који се може читати као нека врста исповести.

У *Закључку* свог обимног и студиозног истраживања мр Наташа Половина износи следеће: могућно је говорити о индивидуалном стилу аутора, иако средњовековни писци нису тежили сопственом изразу, будући да су следили традицију и устаљене образце. У прилог овој констатацији иде чињеница да се ауторство неког текста одређује управо према његовим стилским особеностима; ауторство дела

поштовано је уколико је аутор поседовао неки ванкњижевни ауторитет, црквени или световни, а могућност интервенције зависила је од карактера саме књиге – уколико је реч о неканонском тексту или оном световног карактера, принцип тачности превода и преписа није био обавезан; основна одлика аутобиографске књижевности средњег века, било да је реч о Византији или Западу, била је фрагментарност.

Пишући о свом животу, средњовековни писац задржава се само на одређеним његовим фазама, етапама, а најчешће на неким појединачним, конкретним догађајима из свог живота. Средњовековни писац пише о себи најчешће да би успоставио свој однос према другима, да би дефинисао свој статус у друштву, чиме се може објаснити и колебање приповедних образаца у пишчевом казивању о себи. Тако садржина аутобиографског казивања одређује форму приповедања: док исповедном, покајничком тону одговара прво лице једнине, писац о себи говори у трећем лицу једнине када жели да каже нешто афирмативно. У појединим аутобиографским исказима, међутим, видљива је пишчева намера да, казујући о свом животу, представе дух свог времена (запис монаха Исаије), или дидактички делује на читаоца (поједине епистоле).

Показало се, такође, да је за разумевање аутобиографских фрагмената у средњовековним текстовима од суштинске важности веза њихова веза са главним текстом, од којег не зависи само садржина, већ и форма аутобиографског исказа. С тим у вези, мр Наташа Половина посебно истиче значај јасног дефинисања методологије на којој би се темељила нека будућа изучавања аутобиографских фрагмената у средњовековној књижевности, те скреће пажњу на неке нове правце у којима би таква истраживања могла кренути.

Библиографија радова обухвата укупно 275 одредница и подељена је на изворе (57), литературу на српском језику (193), литературу на страним језицима (12), антологије и хрестоматије (6), лексиконе, енциклопедије и речнике (3) и електронске изворе (4).

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији:

Туђиновање и отуђење од света у житијима XIII и XIV столећа, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. XXXV (2010), Нови Сад, 2010, 27-36.

Женска персона и женски его у аутобиографским списима средњег века, Српски језик, књижевност, уметност : зборник радова са V међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, (29-30. X 2010). Књ. 2, Жене: род, идентитет, књижевност / [одговорни уредник Драган Бошковић], Крагујевац, 2011, 103-111.

Детињство као циљ живота у делима средњовековне књижевности, Детињство (часопис о књижевности за децу), година XXXVII, бр. 1, Нови Сад, 2011, 29-34.

(са Светланом Томин) *Мир и тишина из Хиландарске повеље. Прилог познавању једног топоса, Актуелност традиције* (зборник у част Марији Клеут), Филозофски факултет, Нови Сад, стр. 319–337.

Топос Божје милости у српским повељама 14. века, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. XXXVIII-1, 2013, стр. 173–181.

Мотив пустињељубиве грлице у делима средњовековне књижевности, Свеске Матице српске (грађа и прилози за културну и друштвену историју, серија књижевности и језика), св. 15 стр. 65–73.

Душанова Реч уз Законик и византијска аутобиографска књижевност, Зборник у част Боривоју Маринковићу, Филозофски факултет, Нови Сад, 2014. (рад прихваћен за штампу)

уз напомену:

Таксативно навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања мр Наташе Половине био је да покаже присуство аутобиографског у српској књижевности четрнаестог века, као и да објасни његову функцију. Књижевна анализа одабраних фрагмената, посебно њихових мотива и специфичног казивачког језика којима су изражени, представља основу не само за боље познавање него и за ново сагледавање различитих жанрова.

Кандидаткиња закључује да су аутобиографске белешке настале с циљем који најчешће није уметнички, за шта су најбољи пример повеље. Управо у повељама аутобиографско казивање достиже највећи замах када је реч о српској књижевности, док су у византијској за то пример типични и тестаменти. Мр Наташа Половина сматра да се на примеру владарских повеља најјасније уочава да средњовековни човек пише о себи да би успоставио однос према другима, да би дефинисао свој статус у друштву. Казивањем о себи владар излаже своју идеологију владања, тако да је ту аутобиографски исказ превасходно у функцији идеолошко-политичке пропаганде.

Као посебно важан резултат истраживања треба истаћи одговор мр Наташе Половине на до сада недовољно расветљено питање колебања приповедних образаца у казивању о себи (напоредна употреба првог и трећег лица) – док је исповедном и покајничком тону одговарало прво лице једнине, у трећем лицу писац о себи проговара онда када о свом животу жели рећи нешто афирмативно. Један од сегмената у оквиру даљих испитивања аутобиографског дискурса биће питање сврхе и намене тих сведочења, као и типологија исказа који се у њима јављају. Из посвећеног бављења овом темом произашла је антологија текстова из српске књижевности четрнаестог века, коју је кандидаткиња приредила, а која ће на најбољи начин репрезентовати присуство аутобиографског.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

5.1. НАПОМЕНА: Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Постојање аутобиографских фрагмената у српској књижевности средњег века било је потпуно непроучена тема. Разлог за непостојање аутобиографије пронађен је у културној идеологији средњовековља, која сматра да човек и његов сопствени живот нису достојан предмет самосталног описивања. У тадашњем склопу мишљења, као што је познато, јединка није битна. Управо супротно, писци и преписивачи, међу којима често и није прављена разлика, истичу своју ништавност, грешност, недостојност и скромност као врлине од прворазредне моралне вредности.

Када је реч о истраживању аутобиографског у различитим списима, кључно питање које је разматрала мр Наташа Половина јесте зашто човек средњег века пише о свом животу, односно на чему он темељи свој идентитет. Будући да идентитет није био заснован на индивидуалности, него на друштвеном положају, човек је био „културна фигура“, дакле, не индивидуа у данашњем смислу речи, већ је одражавао један тип људске егзистенције.

Истраживање ове теме било је широко засновано, представљено је у компаративном контексту, а начин приказа и тумачења резултата у дисертацији *Аутобиографски фрагменти у српским списима XIV века* показао је да мр Наташа Половина поседује одлично познавање теоријских и поетичких премиса науке о књижевности, као и смисао за књижевну анализу. Резултати ове докторске дисертације свакако доводе у питање устаљену тезу о одсуству аутобиографског у српској средњовековној књижевности, односно о неспремности писца да говори о себи.

Узимајући у обзир иновативност одабране теме и сложеност теоријског приступа, Комисија је позитивно оценила начин приказа и представљања резултата истраживања мр Наташе Половине.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

НАПОМЕНА: Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање.

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме

Дисертација је написана у складу са образложењем теме

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе

Дисертација садржи све битне елементе

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци

Дисертација мр Наташе Половине јесте оригиналан допринос науци по томе што је остварила целовито сагледавање теме аутобиографских фрагмената у српској књижевности четрнаестог века. На многобројним примерима показано је да су аутобиографски фрагменти присутни у толикој мери у старој књижевности да је готово необјашњива чињеница да на њих није посебно скренута пажња. Само од исповести и молитава као интимних, литерарних аутобиографија могла би се саставити читава антологија.

Кандидаткиња је истакла методолошке проблеме који су везани за истраживање сегмента аутобиографског у различитим средњовековним жанровима. Указала је на један непознат слој старе српске књижевности, кроз многобројне примере аутобиографског казивања у повељама, записима, житијима, молитвама, посланицама, надгробним натписима. Убедљиво је аргументовала тезу да узвишени и драгоцени акт писања користи аутобиографско казивање не као циљ, већ као средство да се искаже нешто важније и вредније од појединца.

Дисертација *Аутобиографски фрагменти у српским списима XIV века* истакла је теоријска питања везана за истраживање сегмента аутобиографског у различитим средњовековним жанровима. Веома је значајна јер је посвећена проучавању једног, до сада непознатог слоја старе српске књижевности и по томе представља оригиналан допринос науци, и у теоријском и у књижевноисторијском смислу.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

Дисертација нема недостатака

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

- да се докторска дисертација *Аутобиографски фрагменти у српским списима XIV века* прихвати, а кандидаткињи мр Наташи Половини одбори одбрана.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Проф. др Светлана Томин _____

Проф. др Јасмина Грковић-Мејдор _____

Проф. др Томислав Јовановић _____

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.